

In het dorp Sloten heeft de tijd stilgestaan

De geschiedenis van het geannexeerde dorp Sloten gaat verder terug dan de oprichting van de stad Amsterdam. Maar toch zijn de stad en het dorp al eeuwenlang nauw met elkaar verbonden. Hun gedeelde verleden werd bezegeld met een dobbelspel en de dronken overmoed van landsheer Van Brederode.

Het oude Rechthuis op Sloterweg 1230; 1928. Foto: Beeldbank Stadsarchief Amsterdam.

Sloten bestaat uit de Sloterweg (de Dorpsstraat), de Osdorperweg en een paar zijstraten en steegjes. In het witte monumentale huis tegenover de speeltuin woonde huisarts Faber, die in het koetshuis ook paarden behandelde. Bij de bakker kon je op de zaterdag voor Pinksteren speciale luilakbollen kopen. En aan de Sloterweg stond vroeger een tolhuis waar iedereen die vanuit Amsterdam het oude dorp in wilde, moest dokken. Het dorp is een herinnering aan nabuurschap, in de schaduw van de grote stad.

Het tolhek aan de Sloterweg (thans Sloterkade); 1817. Afbeelding: Beeldbank Stadsarchief Amsterdam.

Geschiedenis van Sloten

Sloten is ouder dan Amsterdam. De geschiedenis van het dorp gaat terug tot rond het jaar 1000. In deze tijd bestond het gebied dat nu bekendstaat als Amsterdam en omstreken veelal uit veenmoerassen, veenstroompjes en meren. De moerassen waren nauwelijks bewoonbaar en dienden als jacht- en visgronden voor de spaarzame bevolking die leefde van visvangst, veeteelt en turfsteken. Vanaf de 10e eeuw begon de ontginning van deze gebieden, waarbij de eerste dorpen werden gesticht.

Tolhek aan de Sloterweg, Sloten. Rechts het oude tolhuis; circa 1900. Foto: Beeldbank Stadsarchief Amsterdam.

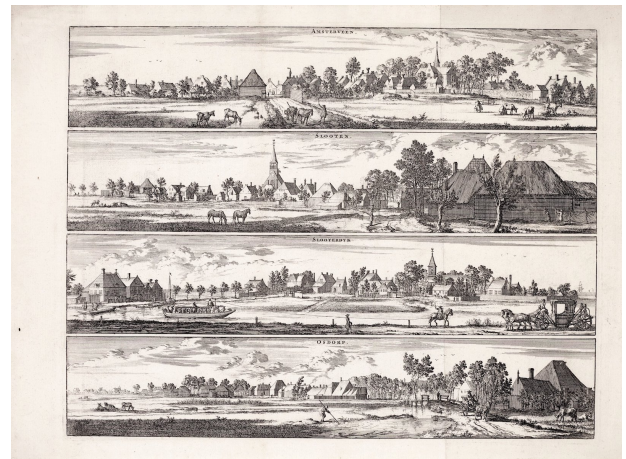
Het nabijgelegen Haarlemmermeer vormde een constante bedreiging voor de dorpen in het gebied. En dus ook voor Sloten. De zogenoemde Waterwolf slokte door de eeuwen heen grote stukken land op, waaronder de dorpen Rietwijk en Nieuwerkerk. Sloten bleef gelukkig gespaard. Tot de overstroming van 1836, waarbij het hele dorp tot aan de Haarlemmerpoort in Amsterdam onder water kwam te staan. Prompt werd besloten om het Haarlemmermeer in te polderen en de Waterwolf voor eens en altijd te verslaan.

Tolhek aan de Sloterweg. Rechts het nieuwe tolhuis, Sloten; circa 1905. Foto: Beeldbank Stadsarchief Amsterdam.

Doorn in het oog

Voor het onderdeel van Amsterdam werd, stond het dorp in de 15e en 16e eeuw onder gezag van een landheer. Het werd bestuurlijk gezien als een 'vrije heerlijkheid'. Ambachtsheer Reinoud III van Brederode had naast Sloten ook de heerlijkheden Sloterdijk, Osdorp en Amstelveen in bezit. Hij was een doorn in het oog van het Amsterdamse bestuur. Van Brederode verzette zich namelijk tegen de uitbreiding van Amsterdam, dat steeds meer nabijgelegen grondgebied annexeerde.

De vier heerlijkheden van landsheer Van Brederode. Een prent met vier prenten onder elkaar van de dorpen Amstelveen, Sloopden, Slooterdijk en Osdorp. Blad is ooit losgeknipt uit een boek van Commelin; circa 1693. Afbeelding: Beeldbank Stadsarchief Amsterdam.

Zo begon hij een proces tegen de stad, over de Amsterdamse banpalen. Een banpaal is een vaak stenen paal die de grens van de Banne (het rechtsgebied) van een stad aangeeft. Amsterdam had van Aartshertog Maximiliaan van Oostenrijk het recht gekregen om 5 kilometer buiten de stadsgrenzen

misdadigers op te pakken zonder inmenging van de landheren. En dus plaatste de stad ook banpalen in het gebied van Van Brederode. Op die banpalen was het wapen van Amsterdam met daarop een kroon te zien.

De banpaal uit 1794 aan de Sloterweg 1206; april 1984. Foto: Beeldbank Stadsarchief Amsterdam.

Van Brederode nam aanstoot aan de aanwezigheid van het Amsterdamse stadswapen binnen zijn landgrenzen. De banpalen maakten hem woedend. Daarnaast meende Van Brederode dat een groot deel van Amsterdam zijn voorouders onrechtmatig was afgenomen. Amsterdam was deels van hem, vond de landsheer. Hij eiste belasting van de stadsbewoners en verbood zijn boeren om hun producten op de Amsterdamse markt te verkopen.

Dronken dobbelen

Het langlopende conflict kwam uiteindelijk ten einde dankzij een dobbelspel. Van Brederode genoot er namelijk van om dronken te dobbelen. En tijdens zo'n dobbelspel verloor hij de heerlijkheden van Sloten, Sloterdijk, Osdorp en Amstelveen aan de burgemeester van Amsterdam.

Althans, zo gaat het verhaal. Of het waar is, zullen we nooit helemaal zeker weten. We kunnen het hem tenslotte niet meer vragen. Wat we wel zeker weten, is dat het dorp Sloten vanaf 1529, ofwel door een dobbelverlies ofwel door verkoop, toeviel aan Amsterdam.

Nog steeds staat in Sloten zo'n door Van Brederode gehate banpaal met het wapen van Amsterdam inclusief de 3 andreaskruizen duidelijk zichtbaar. Het origineel verrees in 1342 en verhuisde in 1624 naar de huidige plek, verstopt tussen huizen aan de Sloterweg. De banpaal werd vernieuwd in 1794. Onder de Fransen verloren de banpalen hun functie: heel Nederland werd namelijk één rechtsgebied. Sloten werd weer een aparte gemeente en bleef tot 1921 onafhankelijk van Amsterdam. Een kleine overwinning voor Van Brederode.

Het politiebureautje aan de Sloterweg 1226 is tegenwoordig een winkeltje. Rechts de plaquette en de brandmelder; 1 oktober 2022.

Kleinste politiebureau

Midden in het dorp staat het kleinste politiebureau van Nederland. Dit pittoreske gebouwtje stamt uit 1866 en diende oorspronkelijk als een post voor de dorpsveldwachter die de orde in het dorp handhaafde. Er was net genoeg ruimte voor een bureau, een cel, een toilet en een klein aanrechtje. Dorpelingen die een glaasje te veel op hadden, mochten in de cel van het politiebureautje hun roes uitslapen. Dat waren er heel wat. Het dorp telde vroeger namelijk wel 7 kroegen. En kinderen die kattenkwaad uithaalden, moesten een uurtje in de cel hun zondes overdenken.

In 2015 kwam het gebouw leeg te staan. De politie maakte er geen gebruik meer van en voerde geen onderhoud uit. Het raakte in verval. De inwoners van Sloten maakten zich hard voor het behoud van het gebouw en reddden het bureau samen met Stadsherstel van de ondergang. Tegenwoordig is het een winkeltje en ontmoetingsplek. Een herinnering aan

de tijden van eenvoudiger gemeenschapsbeheer.

De kerk van Sloten

Het hart van het dorp is de Sloterkerk, gelegen aan het Dorpsplein. Sinds de Alteratie van 1578 is dit een protestantse kerk. Tot de brand in 1573 was het een katholieke kerk, vernoemd naar Sint-Pancratius (naamdag 12 mei), een Romeinse martelaar uit de 4e eeuw en een van de vier ijsheiligen. Deze heiligen hebben hun naamdagen half mei op de laatste dagen dat er volgens de volksweerkunde nog nachtvorst kan optreden.

De oude Sloterkerk met het verwoeste koor gezien vanuit het noorden (de ruimte waar het altaar zich bevindt); circa 1650. Afbeelding: Beeldbank Stadsarchief Amsterdam.

De Sloterkerk kent een roerige geschiedenis. De eerste Sloterkerk wordt voor het eerst in 1063 genoemd, in een oorkonde van bisschop Willem I. Toen stond de kerk mogelijk nabij de zuidwestpunt van de Slotermeer (tegenwoordig de Sloterplas). In de 13e eeuw werd er een tweede Sloterkerk gebouwd, in het huidige dorp Sloten. Deze was best groot voor een dorpskerk.

Dit kwam omdat Sloten aan de Heilige Weg lag. In 1345 had in Amsterdam een wonder plaatsgevonden, het [Mirakel van Amsterdam](#). Dit mirakel maakte van Amsterdam een bedevaartsoord. Om de stroom pelgrims in goede banen te leiden, werd vanaf het dorp Sloten tot aan de bedevaartkerk in Amsterdam een pad aangelegd: de Heilige Weg.

De huidige Sloterkerk uit 1861 met op de voorgrond een basketbalveldje. Hier was vroeger het Rechthuis en tegenwoordig is hier het Dorpsplein; november 1962. Foto: Beeldbank Stadsarchief Amsterdam.

Rijksmonument

De tweede Sloterkerk werd in 1573 voor een groot deel verwoest door de Geuzen tijdens het Beleg van Haarlem. Daarop werd de kerk in de 17e eeuw herbouwd als protestantse kerk. De rooms-katholieken namen gedwongen hun toevlucht tot schuilkerken. In 1650 bouwden zij in het huidige Oud Osdorp een nieuwe R.K. kerk, ook weer naar Sint-Pancratius vernoemd. De vierde en huidige Sloterkerk stamt uit 1861, en is een rijksmonument. De grote klok is gemaakt door de broers Willem en

Jaspar Moer. Zij vervaardigden ook de grootste luidklok van de Zuiderkerk in Amsterdam.

De voetbalclub Pancratius in Badhoevedorp is opgericht in Sloten in 1930 en vernoemd naar de in 1901 aan de Sloterweg gebouwde Rooms-katholieke Sint-Pancratiuskerk. Het voetbalveld lag ten zuiden van de kerk, in 1954 is de club naar Badhoevedorp verhuisd. In 1901 werd deze Sint-Pancratiuskerk nieuw gebouwd aan de Sloterweg ter vervanging van de toen gesloopte kerk in Oud Osdorp. Alleen een begraafplaats bij de knik van de Osdorperweg herinnert hier nog steeds aan.

Adempauze

Uiteindelijk werd Sloten in 1921 officieel geannexeerd door de gemeente Amsterdam als onderdeel van de stadsuitbreidingsplannen. Van de boerderijen met landbouwgrond rond het dorp is weinig meer over. Na de annexatie door Amsterdam zijn ze verdwenen onder de nieuwe woonwijken en buurten van stadsdeel Nieuw-West.

Maar het dorp Sloten zelf staat nog steeds fier overeind en is nooit zijn karakter verloren. Met zijn monumentale kerken, minuscule politiebureau, karakteristieke huizen, doodlopende stegen en eeuwenoude banpaal, weert Sloten zich kranig tegen de oprukkende stad. Een adempauze en uniek contrast met het stedelijke Amsterdam.

28 februari 2024 - Dit is een bewerkte versie van een artikel van www.amsterdam.nl/nieuws/achtergrond/sloten/

Zie ook:

- * *De banpaal van Sloten* - www.slotenoudosdorp.nl/de-banpaal-van-sloten/
- * *Mijn plek: Sloten - het oudste dorp van Amsterdam* - www.slotenoudosdorp.nl/mijn-plek-sloten-het-oudste-dorp-van-amsterdam/
- * *Vliegtuig halen, twee maal tol betalen* - www.slotenoudosdorp.nl/vliegtuig-halen-twee-maal-tol-betalen/
- * *Sloten herinnert nog aan hoe het hier ooit is geweest* - www.slotenoudosdorp.nl/sloten-herinnert-nog-aan-hoe-het-hier-ooit-is-geweest/
- * *Acht eeuwen Sloterkerk* - www.slotenoudosdorp.nl/acht-eeuwen-sloterkerk/
- * *Geschiedenis Sint-Pancratiuskerk Sloten* - www.slotenoudosdorp.nl/geschiedenis-sint-pancratiuskerk-sloten/
- * *De Sint-Pancratiuskerk in het dorp Sloten* - www.slotenoudosdorp.nl/de-sint-pancratiuskerk-in-het-dorp-sloten/
- * *Het dorp Sloten* - www.slotenoudosdorp.nl/historie/het-dorp-sloten/